

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Hieronymi Lagomarsini Orationes Publice Dictæ Florentiæ

Lagomarsini, Girolamo

Augustæ Vindelicorum, 1752

Hieronymi Lagomarsini è. Soc. Jesu, Pro Grammaticis Italiæ Scholis Oratio
habita Florentiæ IV. Idus Januariæ Anno MDCCXXXV, Josepho Maria
Martellio, Florentinæ Civitatis Archi-Episcopo.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-68647](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-68647)

quorum similes esse, quos æquare, quos si fieri posset, superare velle-
tis, an putatis ad tantam fuisse litterarum laudem perventuros, si mul-
tis se litteris dedissent, si animos in plura ac dissimilia studia distraxis-
sent, nisi unam facultatem, quam colerent, ad quam reliqua omnia re-
ferrent, in qua non mediocres quidam, sed excellentes, sed summi, sed
singulares evaderent, delegissent? Quin agite, O generosi! horum ex-
empla sectamini, hos vestigiis persequimur, eandem semitam, qua
illi præiverunt, insitite, si eodem pervenire, & similem comparere vo-
bis laudem expetitis. Reprimite istos neque vobis, mihi credite, ne-
que litteris utiles studiorum concitatos ac cæcos impetus; ardorem
discendi istum, quo flagratis acerrimo, paululum, quæso, restinguite;
& id, quod faciendum esse omnibus oratione hac mea ostendere co-
natus sum, vos si quis alius, imprimis facite, ut multam quidem
operam litteris, at non multis detis.

Dixi.

HIERONYMI LAGOMARSINI è Soc. JESU,

PRO

GRAMMATICIS ITALIÆ SCHOLIS

ORATIO

HABITA FLORENTIÆ

IV. IDUS JANUARIAS ANNO MDCCXXXV.

CORAM

JOSEPHO MARIA MARTELLIO,

FLORENTINÆ CIVITATIS ARCHI-EPISCOPO.

Quicumque in liberalium disciplinarum sive professione sive stu-
dio quodam atque exercitatione versantur, Amplissime Pon-
tifex Josepho Maria, eo esse animo, ea mente debent, ut, ne-
que si quid vitii in illarum tractatione animadversum à quoquam est,
negli-

F

negli-

negligendum sibi, neque, si quid comodi excogitatum est, repudiandum putent. Tum enim demum sua doctrinis absolutio atque artibus adcedet, si in iis fuerint, & quæ vitiosa deprehenduntur, sublata, & quæ utilia ac comoda reperiuntur, inducta. Neque verò ulla re alia magis possunt ingeniosi homines atque acuti facultatem industriamque suam litteratorum ordinibus adprobare, quam si inventis jam ac constitutis quibusque litteris, eas ipsi aut castigando aut ornando meliores fecerint. Hanc sibi provinciam ac laudem in plerisque disciplinis juvandis docti quidam homines exitu sanè felici depoposcerunt. Unam video profectò à multis, sed haud scio an æquè feliciter, esse tentatam. Nam, posteaquam in Italiæ Gymnasia ea latinæ linguæ tradendæ ratio, qua nunc etiam plerique utimur, recepta est; dici vix potest, quàm multi exstiterint, qui quodam sive contentionis, ut nonnulli putant, sive, ut ego interpretor, publicæ utilitatis studiò commoti, novas subinde de re Grammatica commentationes suas, tamquam meliores ac priscis propterea anteponendas, edere ac prædicare non destiterunt. Hos ego (ut item cæteros, qui utilitatis novæ alicujus spem in omni re litteraria studiosis ostendunt) neque inauditos dimittendos esse, neque negligenter ac suspensis animis audiendos semper existimavi: ne, boni si quid adferrent, id superbè repudiatum, si quid incommodi obtruderent, periculosè admissum videretur. Videbam equidem Italos Præceptores, si paucos quosdam exceperis, à prisco illo suo instituto non recessisse; veteremque illam præceptorum rationem servandam sibi constanter ac retinendam censuisse. Movebat id quidem me non mediocriter: verumtamen eorum judiciis non tantum tribuendum putabam, ut mihi, rectè an secus id facerent, meo arbitratu quærere non liceret. Conquisivi Doctores illos recentes undique: quid in vetusta Grammaticæ rei ratione reprehenderent; novi quid ipsi adferrent,

aum

num brevitare artis, num facilitate, num elegantiâ commenda-
 darentur, nullo partium studio, summa iudicii æquitare, acer-
 rima mentis contentione perpendi. Quid quæritis? Nova
 hæc omnia deprehendi, Florentini, alia falsa, alia vera illa
 quidem, sed aliena atque inepta, alia propè monstrosa, alia
 planè ridicula; denique sic apud me statui, nihil esse tanti,
 ut à veterum magistrorum consuetudine atque institutis in re
 Grammatica recederetur. Sed quum animadverterem, Pa-
 tronos suos novis istis Doctoribus non deesse, ab iisque ex-
 cogitatas tradendæ linguæ latinæ rationes in Coelum laudi-
 bus ferri; vetustam verò, qua plerique hîc in Italia uteren-
 tur, vituperatione ac propè conviciis non nullorum peti: non
 satis esse arbitratus sum iudicium meum de hac tota re, quam
 diu diligentissimèque expendissem, mihi esse probatum, nisi
 illud etiam efferrem, atque, ut hominum vulgo probaretur,
 falsis, si quas animo imbibissent, opinionibus sublati, effice-
 rem. Et quamquam orationem, de re sanè exili atque te-
 nui institutam, in quasdam me dicendi angustias ac tamquam
 incitas compulsuram intelligebam; vixque arbitrabar esse
 ejus, qui nobilissimam artem profiteretur, quique superiore
 anno ex hoc ipso loco præstantissimas quasque facultates o-
 ratione sua complexus esset, eundem nunc ad hæc vulgaria
 delabi, & in una arte omnium, ut opinio est hominum, levissi-
 mâ despectissimâque consistere: tamen, non uno mihi dictio-
 nis meæ fructu præposito, statui exiguo hoc, tamquam cam-
 po, minùs gloriosè decurrere, quàm patientiore minùs utili-
 ter exsultare. Nam profectò & quæri à me hoc tempore de
 optima ratione tradendi eas litteras, quæ reliquarum sunt, ut
 ait Cicero, (*) *solum & fundamentum*, vehementer utile futu- (*) *In Bruto*
 rum est: & recentium Grammaticorum adrogantiam paulu- ^{6. 258.}
 lùm coërceri, eorùmque qui illis cæco quodam studio patro-
 cinantur, stultitiam leviter coargui, nihil, opinor, nocebit.
 Illud scio, initurum me gratiam, eamque magnam, à multis &
 honestis

honestis & doctis viris, qui ferre jam æquo animo non possunt, sibi tam sæpe tantisque clamoribus objici: Anglorum, Batavorum, Gallorum, Japonum, credo etiam, atque Sinenfium Grammaticas institutiones Italicis esse longò intervallò anteponeudas; ratione ea qua ipsi in tradendis latinæ linguæ præceptis utuntur, quaque in posterum etiam tempus uti fixum animo destinatumque habent, adolescentium ingenia non instrui, sed obrui, cursusque illorum ad reliquas disciplinas magnopere retardari. Hanc ego sive remissionis cujusdam, sive pertinaciæ notam non sinam diutiùs Italicis Gymnasiis hære: ostendamque oratione hac mea, nullam satis justam adferri causam, quamobrem debeant à veteri atque receptâ tradendæ artis Grammaticæ ratione Itali latinæ linguæ Præceptores recedere. Ac, ne quis fortè me putet privatam magis atque domesticam, quàm publicam atque communem causam suscepisse: complectar oratione mea non eos modò, qui Emmanuelem Alvarum, verùm etiam eos, qui eruditum virum Ambrosium à visitatione, qui M. Antonium Boncinarium, qui denique aliquem horum similem in tradendis Grammaticis disciplinis ducem atque Auctorem sequuntur. Æquè enim omnes iisdem reprehensionibus sunt obnoxii, iisdemque obrektionibus patent. Quò plures autem mortales defendo, eò majori studio ac benevolentia oportet vos humanissimos homines mea verba excipere, mèque diligenter adtendere.

Atque ut statim ingrediamur in causam: Ajunt reprehenses nostri primò: (1) Italos vehementer Magistros errare, in eoque plurimum adolescentulorum studiis obficere, quòd latinæ linguæ præcepta, non Italico, sed latino sermone edita atque conscripta tradant: similiterque eos facere, ac si quis latinum hominem, græcè discere cupientem, juberet græcè scriptis præceptionibus uti. Hæc est prima reprehensio; in quâ novi isti Doctores, præsertim exteri, cum se magnificè

gnificè jactant, tum nobis propè contumeliosè atque impudenter insultant. Quod ii vel non facerent, vel moderatiùs certè facerent, nisi Itolorum plurimos sibi subfragaturos arbitrarentur: qui quidem mihi videntur Italici nominis ac suæ dignitatis obliti, turpissimè ac penè flagitiosè exteris nationibus adulari: ità quicumque novæ opinionis ex Anglia, ex Batavia, ex Gallia rumor adfertur, continuò excipiunt, amplectuntur, exosculantur: ut jam non modò vestimentorum atque epularum, sed etiam opinionum arbitria penes illas gentes esse videantur. Verùm ego & exteris Scriptoribus, & Italis subscriptoribus ità respondeo: primùm, latinæ linguæ non minimam partem non nisi latinè posse nostris adolescentibus tradi: deinde, reliqua utiliùs latinè quàm Italicè tradi. Etenim primò, quæ possunt aliter, quàm latinè, aut nominum declinationes, aut verborum conjugationes proponi discentibus? Quum verò iidem in componendis, inter séque comparandis nominibus omnis generis atque verbis à Præceptoribus exercentur (quam exercitationem minùs quidem latinò, verumtamen receptò jam vocabulò *Concordantiarum* adpellant) quæro, num sit ullus aut esse possit vernaculæ linguæ locus? Ergo prima hæc, quæ certè non minimam Grammaticæ artis partem continent, ità necesse est latinè Tironibus proponi, ut, si aliter fieret, omnis iis esset ad linguæ latinæ cognitionem aditus interclusus: sunt enim totius artis quasi vestibulum. Atque hætenus quidem nos isti non reprehendunt: vident enim ità fieri necesse esse, neque verò se aliter facere intelligunt. Sed cur non reprehendant, siquidem sibi constare velint? An prima illa tam multa & nomina, in tot casus declinata, & verba, in tot tempora ac modos inflexa, quæ discere puerulos jubemus, latina non sunt? annon discentibus propterea etiam ignota? Ignota autem si sunt, cur non reprehendimus, qui non nota vocabula iis, quibus notam latinam linguam esse volumus, ediscenda proponimus? Nempe ob

eam rem nobis hoc datur, atque conceditur, quòd ità ignota proponimus, ut tamen, adhibita continuò ignotorum interpretatione, ea ipsa, quæ ignota erant, nota faciamus. Ergo, quòd prima illa elementa, discentibus ignota, interpretemur, rectè possumus sine cuiusquam reprehensione ignota proponere: si verò reliqua ejusdem artis, ignota illa quidem, similiter discentibus interpretabimur, etiàmne tamen reprehendemur? Vel nobis hoc quoque concedendum est, ut facere rectè possimus; vel in primo illo castigandi conrigendique sumus. Fateor, latinæ linguæ præcepta à nobis non Italico, sed latino sermone edita atque perscripta tradi: latinum sermonem esse discentibus ignotum intelligo. Quid tum? Annon interpretando fit notus? Non adsumus adolescentulis? non præstò sumus? non facem in illis tamquam tenebris præferimus? nonne innotescunt? nonne inlustrantur omnia? Quid igitur vetat, esse latinæ linguæ præcepta latinè scripta, si non latinè, sed italicè Italis hominibus traduntur? Etenim, si verum quærimus, ignoto sermone scripta est hæc ars, sed noto tradita. Quòd si idem in linguâ aut Græca aut alia quavis fiat, idem planè consequi necesse est: ut omnino nihil Græcæ linguæ exemplo ac similitudine, qua isti utuntur, urgeamur.

Sed videte, quæso, Florentini, quemadmodum isti se in eosdem laqueos, quos nobis injicere vellent, per suam imprudentiam atque adeò stultitiam induant. Edicunt uno omnes ore, latinas litteras discere incipientibus latinum esse aliquem scriptorem prælegendum atque explanandum. (b) At in eo tamen deligendo haudquaquam eadem est omnium sententia. Alii, quibus iudicium in hac quidem re meum libens adjungo, Terentium, Cæsarem, Ciceronem, aut è veteribus illis aliquem horum similem reliquis esse anteferendos existimant. Alii, quòd in his intelligendis plusculum negotii adolescentulis fore arbitrantur, Ludovici Vives Conloquia, Jacobi Pon-

tani

tani Progymnasmata, ac, si superis placet, Æsopi fabellas, latinè à nescio quo redditas, malunt. Atque has quidem fabellas, (quas ego Tirunculis minimè omnium prælegi expedire censeo, non modò, quòd soloecis barbarisque vocibus sunt refertæ, quas si semel illa ætas didicerit, nulla deinde ætas fortasse dediscat; verùm etiam quòd illa narrationum inlecebra, quam quidam eam vim habere putant, ut sermo, quo eæ scriptæ sunt, altiùs puerorum mentibus infigatur, valere mihi potiùs videtur ad eorum animos ab eloquutione, quam potissimum spectare deberent, ad res ipsas, quæ narrantur, quibûsque unicè capiuntur atque oblectantur, avocandos) has inquam, fabellas multis verbis, idque pluribus in locis suæ Puerorum Institutionis, Lockes, Scriptor Anglus, dilaudat. Si non in hac Urbe, aut si in hac urbe, sed non apud vos verba facerem, vererer, ne aliquem offendissem, quòd Locken sine honoris præfatione nominaverim. In ea enim tempora incidimus, Florentini, ut quidam ægrius ferant, hæretico homini (nihil enim gravius dicam) non bene dici, quàm Catholico maledici. Sed non id agimus, ut quemquam, quamvis fortasse meritum, insectemur, aut de temporum calamitate conqueramur. Hoc tantum dicam: tunc me æquò animò de re latina præcipientes, Italarumque in ea tractanda rationem ac viam reprehendentes, Britannos homines auditurum, quum aliquid verè latinum (quod jamdiu desideramus) ab se elaboratum ad nos ex illo Oceano suo miserint. Sed unde digressa est, revertatur Oratio. Videtisne Doctores istos, in præcipiendo latino aliquo scriptore, qui puerulis ad latinam linguam adspirantibus explanetur, convenire; in deligendo dissentire? Atque hoc ego minimè miror, dissentire eos; (*quot enim capita, ut est in veteri proverbio, tot sententia*) illud miror potiùs, eos convenire. Nam sanè mirandum est, qui Grammaticos eòsdemque latinos libros è puerorum manibus unanimi consensu excusserunt, idque fecerunt ob eam causam, quòd latinè scripta

ars

ars à discentibus latinam linguam intelligi non possit; eorum neminem animadvertisse, ob eandem causam nullos omnino latinos scriptores ab se iisdem permitti oportere. Verum ita fit, ut, qui non ratione in reprehendendo, sed pravo aliquo studio ducuntur, ii saepe non aliena, sed sua, vel sua non minus, quam aliena peccata reprehendant.

Quamquam ego non tam severè cum istis agam, quam ipsi nobiscum. Licet per me latinos Scriptores, modò veteres ac probos, adolescentulis prælegant. Id ego & faciendum puto, & à nostris fieri etiam video. Licet etiam, si ita volunt, Grammaticis præceptionibus, vernaculo, non latino sermone scriptis, utantur. Quin ego, homo cæteroquin vehementer obcupatus, tamen ut & illis morem geram, & discipulorum suorum utilitati prospiciam, Emanuelis Alvari (nisi fortè alterius docti Grammatici malunt) latinas institutiones faciam italicas, & si paululum mente contendero, fortasse Etruscas, atque adeò germanissimè Florentinas. Sed minimè, opinor, hanc à me operam flagitabunt; quòd sciant, Alvari quidem præcepta Italicè jam à pluribus esse conversa, passimque vulgata: reliquorum autem ab iis potius, qui eos sequuntur, quam à me, converti oportere. Quid? quòd proximo superiore anno hac ipsa in urbe aureolus sanè libellus, Etrusco sermone ab eruditissimo Viro, familiari meo, conscriptus prodit, quo Grammatica præcepta continentur, valde profectò pueris elementariis profuturus? Hoc sive aliò quolibet, sed, si me audient, hoc potissimùm, me non modò non invito, sed Auctore atque hortatore, utantur. Molestus eis certè non ero: neque umquam negabo, esse hanc etiam ad latinam linguam cognoscendam rectam & satis munitam viam. Sed nobis iidem, nostra in eos benignitate atque æquitate perspecta, benigniores se atque æquiores præbeant. Cur nos objurgant? cur reprehendunt? cur propemodum insectantur? cur latinis nostris libellis nos uti non sinunt? qui, quòd
latini

latini sint, non modò, adhibito interprete, non obsunt, ut ostensum est, verùm etiam, ut jam ostendam, non nihil profunt.

Etenim, Florentini, omnis istorum libellorum doctrina duobùs tantummodo constat ac continetur, præceptis atque exemplis. Exempla quidem sunt è probatissimis quibusque latinis Auctoribus petita: quibus ea, quæ in ipsis præceptis tradita sunt, luculentissimè confirmantur. Num etiam electissima veterum latinorum loca, discentibus à magistris explicata, obesse quidquam, ac non multùm prodesse potiùs latinitati comparandæ possumus dicere? Jam Præcepta sunt illa quidem non veterum, sed recentiorum: verumtamen eorum, qui non recentibus, sed vetustis optimorum latinorum vocabulis utuntur. Mihi quidem in Alvari nostri (de uno dicam; quòd unus ex omnibus mihi fuerit ab ipsa pueritia familiarissimus: non quòd existimem, non posse eadem vel certè similia de plerisque aliis Grammaticis commemorari) in Alvari, inquam, nostri præcepta intuenti, nihil fieri concinnius posse, nihil latinus, nihil elegantius videtur: ut, si quis ætatis illius aureæ artem Grammaticam rudium captui atque intelligentiæ adcomodatam scribere voluisset, propè existimem, non multò id fuisse meliùs aut feliciùs præstiturum. Sed quia plerisque major de Horatio Turfellino (cujus multa elegantissimè, & ad veterum latinorum similitudinem adcedentia, scripta videre potuerunt) quàm de Emmanuele Alvaro opinio est; cujus hominis non nisi hoc opusculum, quod puerorum manibus ac magistrorum teritur, exstare putant: faciendum est mihi, ut de tota hac re ipse vos doceam.

Quod opusculum Emmanuelis Alvari nomine inscriptum, de re Grammatica circumfertur, & in Gymnasiis adolescentibus explicatur, id scitote rebus, quas continet, esse Alvari; ipso rerum ordine atque compositione esse Turfellini. Nam quum Alvarus Grammaticam artem scribere uberiùs instituisset, sic ut nihil cognitione dignum præteriret, Grammaticos omnes, qui

G

ante

ante se fuerunt, tum veteres, tum recentiores excuteret; eorum controversias omnes, quæ sunt innumerabiles, acerrimò judiciò expendèret, de eisque sententiam suam interponeret, opus quoddam excellens, atque opinione omnium doctorum absolutissimum confecit, Magistris quidem adprimè utile atque probatum; sed & mole grandius, & rebùs ipsìs, de quibus agebat, multis in locis subtilius, quàm ut à discipulis facile & parari & gestari & tractari & intelligi posse videretur. Adcessit eò, quòd ipse Lusitanus, in Lusitania scribens, nominum & verborum interpretationes suæ gentis hominibus accommodarat: ut ob eam etiam rem minùs commodè in Italicis scholas induci liber illius posset. Jussus est ab iis, qui tum Ordini nostro præerant, Tursellinus Alvari opus universum retractare; atque efficere, ut Italis etiam hominibus prodesset. Ille, quo erat ingenio atque doctrina, omnia perpendit, recensuit, digessit, edidit. Atque inde opusculum illud, quod Alvari nomine Tursellinus ipse, qui ex majori illo ejusdem opere concinnaverat, inscriptum voluit, habemus. Quorsum hæc? Ut intelligatis, quo in pretio illorum præceptorum latinitas atque elegantia habenda sit, quæ sunt ab homine, omnium eruditorum consensu, latinissimo elegantissimòque conscripta. Verùm minimè necesse est, ea præcepta esse eleganter exposita: satis est, ne obsint, immo ut profint etiam discipulis, non esse barbara. At erunt fortasse, inquit, aliqua aliquo in loco barbara. *Erunt fortasse?* O rem stultitiæ plenam, atque oppidò ridiculam! scriptum aliquod tamquam barbarum rejicere, non quòd sint aliqua, sed quòd *esse fortasse possint* barbara. Hæc vos deprehendere, hæc patefacere, hæc, veluti contestata lite, adculare oportet; defendemus. Quòd, si non poterimus, nos, nos, inquam, ipsi condemnabimus, locòque sine cunctatione movebimus, atque alia, quæ vos ipsi probetis, latina atque elegantia substituemus. Ità adolescentes nostri non modò latinæ linguæ præcepta, verùm

rùm

rùm etiam plurima latina vocabula, quibus præcepta ipsa continentur, una eademque opera docebuntur: quod profectò utilius est, quàm si sola ipsis ac tamquam nuda præcepta traderemus.

At certè, ajunt, tamen si præcepta tradi latinè est utile, tamen tam obscurè, ac perplexè tradi non est utile. Quid autem obscurius, quid implicatius Alvari cæterorùmque Grammaticorum versiculis?

Jam hæc ad alteram reprehensionem pertinent. Prima illa de latinis præceptis evanuit. Dabo operam, ut hæc etiam de versiculis evanescat. Quid autem est, quod debeat in nostrorum Grammaticorum versibus tantùm novis istis Doctoribus displicere? In Alvaro quidem (ut de hoc potissimùm loquar) ii, qui propter operis difficultatem paulò, non dicam obscuriores, sed minùs perspicui videri possint; ab Alvari hoste infensissimo Scioppio multùm & sæpe laudantur; qui quidem illos & *absolutissimos* & *pulcherrimos* vocat. Reliquos autem recentiores Latinos Grammaticos video aut versus illos ab Alvaro totidem verbis descripsisse, aut paululùm immutatos edidisse. Mihi quidem neque tum obscuri videbantur, quum puer olim ex Magistri ore, illos in ludo interpretantis, pendebam, measque aures Apollineo illo cantu mirificè mulceri sentiebam. Sed utrùmne vos non animadvertitis, an verò dissimulatis, iisdem versibus explicationem suam singulis soluta ac plana oratione subjici? Una est atque eadem versuum & solutæ illius orationis sententia. Cui versus displicebunt, is enarrationes illas, omisissis versibus, nobis non repugnantibus, amplectatur. Neque enim ad præcepta cognoscenda necessarii sunt versus, sed ad illa jam cognita memoriter ac diu retinenda valde quidem adcommodati. Habet enim nescio quid Poëtarum ille numerus ac modus ad memoriam vehementer firmum ac diuturnum. Mihi certè aliquando de re aliqua Grammatica inter loquendum scribendùmve dubitanti,

Alvarianos olim didicisse versus fuit sæpe utile. Fuiſſet etiam illi Alvari inimico Scioppio non incommodum, ſi non modò Alvari verſus laudare, id quod fuit iudicii, verùm etiam edificere, id quod erat voluntatis, animum induxiſſet. Numquam certè, ut alia multa omittam, illa ſcripſiſſet: *Cùm tempus futurum ſignificatur, apud Plautum & Ciceronem uſurpatum abhinc adverbium reperitur; ſi Alvari verſiculos illos neque obſcuros neque implicatos meminifſet.*

- - *Gaudet abhinc verbis exacti temporis. Ergo*

Natus abhinc annos vel centum dicimus ANNIS - -

Verùm tu, qui inutiles latinis noſtros verſiculos eſſe arbitraris: putasne tuos Italicos adoleſcentulis multùm prodeſſe? Vereor, ne ſi quos ex Claudii Lancellotti *Nova methodo* (quam *Portus regalis Grammaticam* vulgus adpellat) Etruſcè ab homine Neapolitano reddita, Italiſque hominibus plùs, quàm eſt fatiſ, commendata, vereor, inquam, ne ſi quos ex ea verſiculos exempli cauſà adtulero, videar & ſeveritatis veſtræ, Florentini, & meæ gravitatis oblitus: ſunt enim plerique verè ut dicam, perridiculi, ut neque recitari, neque audiri ſine riſu poſſint. Adcedit etiam, quòd ſunt ità hianter, ità hiulcè, ità confragosè, ità aſperè compoſiti, ut valde mihi timendum ſit, ne non poſſim eos memoriter atque expedite, ſine lapſu aut certè hæſitatione aliqua pronunciare. Experiar tamen, ſed ità, ſi antè (quemadmodum Poëtæ Muſas, ubi in aliquem operis ſui inſignem atque ad explicandum difficilem locum devenerunt, invocare ſolent) ſic ego veſtram opem mihi, in loco ad dicendum proſectò difficili, veſtrumque auxiliùm implorem, atque ut mihi, ſi quando offendero aut hæſitâro, veſtra humanitate adſitis, obteſter.

- - Regola de' Nomi in NS ed RS.

Tis NS RS induce.

Dis glans, nefrens, e lens brama:

Che pur libripens, frons ama,

E gl' in s. che cor produce. - -

Quæ

Quæ verborum ambages? quæ ænigmata? quæ rerum portenta sunt isthæc? Dædalo hæc aliquo, Oedipo, Etrusco Lucumone est opus. - - *Tis NR RS induce* &c. - - Sibi ista quid volunt? Italica sunt hæc? an latina? an utraque? an neutra? Equidem videbar mihi Italicam linguam satis commodè intelligere: latinam non admodum incommodè. Nunc à me video utramque planè ignorari. Hos vos versiculos vestros, novi Doctores, extollitis? latinos nostros deprimitis? Hos ad discendum faciles, illos difficiles, hos ad intelligendum perspicuos, illos obscuros ducitis? Magnam quidem habeo, Florentini, puerilis illius ætatis meæ moderatoribus gratiam, sive potiùs DEO immortalis, qui me discere primas illas literas antè voluerit, quàm in Italia *nova hæc methodus* vulgaretur. Nam qui latinam linguam, non latinæ modò, verùm etiam Italicæ planè rudis, latinis Alvari præceptionibus non plùs bienniò didicerim; is, si in novam hanc methodum incidissem, adhuc in *TIS NS RS* hærerem; neque fortasse unquam è Scyllæo illo tamquam scopulo emerissem. Atqui scitote; reliquos item illius artis versiculos, quibus de nominum declinatione ac de cæteris rebus præcipitur, eadem plerosque, nonnullos etiam majore sententiæ obscuritate laborare: id quod, si vel memoriæ meæ tantùm fiderem, vel fatietatis vestræ rationem non haberem, planum eorum recitatione facere possem.

Sed omittamus de versiculis dicere: quorum fuit levis sanè reprehensio. Illa multò gravissima, qua non jam tradendæ artis ratio, verùm ars ipsa petitur, ac, nisi succurrimus, universa labefactatur. Quod eos conari, qui sunt ipsi otiosi, nec quidquam vel possunt, vel audent de suo in rem Grammaticam adferre, non est sanè mirandum: illud verò quis non jure miretur, eorum nonnullos, qui hanc ipsam artem scriptis voluminibus complexi sunt, sibi ipsos quodammodo obstrepere, de eaque liberè fidentèrque detrahere, atque ipsam

quantum in illis est, omnino convellere? Cujus equidem rei quum causam quærerem, hanc satis probabilem inveniebam, quòd, quum suis illis artibus nullum fore inter celebriores satis honestum locum sperarent, invidia quadam commoti, bellum promiscuè omnibus indixerunt, nec se jacere, modò adversarii sui non possent stare, recusârunt. De Gaspare quidem Scioppio illud memoriæ proditum est, primò eum omni officiorum pollicitationúmque genere à nostræ Societatis hominibus contendisse, ut suus, quem de arte Grammatica conscripserat, cõmentarius in nostra Gymnasia reciperetur: deinde, ubi petitionem suam repudiari intellexit, omnémque ambitioni suæ obstructum aditum sensit, tum eum non in Alvari modò, sed in omnes omnium, atque adedò suas, Grammaticas præceptiones invehi atque bacchari, tamquam furiosum, coepisse; *Mercuriumque illum bilinguem, (c) quem ex Hispania in Italiam nuper adtulerat, omnibus obtrusisse, atque ubique vulgâsse: quo uno commentariolo adhibito, universam latinam linguam, duobûs, opinor, mensibûs, sine ulla præceptorum ope perfectè comprehendendi posse jactabat.* Inrisa est semper ab omnibus, qui quidem cõmuni sensu non carerent, hominis adrogantia: eorúmque complures, qui post eum de re grammatica disputârunt, tametsi essent, æquè atque ille, præceptis, tamquam minùs necessariis, infensi; tamen non tam pernicia Mercurio illi talaria esse judicârunt, ut posset quemquam tam brevi tempore ad linguæ latinæ perfectam cognitionem ducere. Sed tamen iidem quiddam in eandem rem, non minùs fortasse invidendum, adtulerunt. Legistis enim profectò apud istos (d) idque à multis, qui non ineruditi putantur, dici atque jactari in vulgus audistis: *Latinam linguam non in Grammaticorum libellis, sed in veterum Latinorum scriptis esse discendam: in quorum lectione longè utiliùs, quàm in præceptorum cognitione tempus collocari (id quod Gallicæ Hispanicæq; linguæ exemplò ajunt luculenter*

lenter

lenter ostendi) *fat̄is esse præcipua quadam rei grammatica tamquam capita discentes doceri, reliqua per se ipsos in latinis libris cognituros: nunc, quòd præceptis tantum tribuitur, in Grammaticis scholis pueros consenescere, neque tamen fat̄is unquam Latinos evadere.* - - Utinam verò, Florentini, non dicam consenescerent, sed saltem adolescerent; neque tam immaturi, ut vulgò fit, ad Rhetores, ad Philosophos, ad Jurisperitos mitterentur. Tum illi, mihi credite, & latiniore evaderent, & cumulatiùs reliquis deinceps facultatibus fatisfacerent. Nunc præpropere ista sive Parentum, sive liberorum festinatione, crudi quodammodo nobis atque acerbi traduntur: qui, ut alia possimus, maturitatem certè illam, quam ipsi adferre ad nostra Gymnasia debuissent, conferre non possumus; neque eum propterea exiis, ut ita dicam, succum, quem maximè oporteret, exprimere; subacti ingenii, maturique iudicii juvene, barbato denique, non cincinnato, nobis, qui severiores artes ac graviores disciplinas profitemur, est opus. Sinite ergo, finite, hæc tamquam poma, quantum est necesse, in cellis grammaticis maturefcere: matura deinde ad nos, ingenti litterarum utilitate bonoque, mittite. Quòd si tamen properatis, neque ullam, licet necessariam, ferre moram potestis, quodvis vobis compendium potiùs, quàm hoc ab istis doctoribus indicatum, vestræ isti festinationi adcommo- datum fore putate. Nihil enim scitote esse longius, quàm ista latinorum legendorum via, præceptis omis̄is, incedere. Nam, si nihil præcepta ad discendi celeritatem adjuvarent, profectò latini ipsi illi veteres, qui eloquentiæ laudem expetebant, in scriptoribus suis dumtaxat legendis constitissent: quos tamen ad publicas scholas itasse scimus, ut *rationem latinè loquendi*, quàm, auctore Fabio Quintiliano, (*) *Methodicè* ad- (*) *Quintil. lib. 1. Instit. c. 15.* pellabant, à Grammaticis docerentur. Ergo illi, qui latinæ linguæ scientiam ac cognitionem cum nutricularum lacte quodammodo sugebant, negligenda sibi tamen præcepta non

pu-

putabant : nos alienam linguam, ac jamdiu intermortuam una lectione librorum celerius, quàm præceptorum conjunctione percipi posse arbitramur? Certè Doctores italos videmus ità grammatica præcepta in scholis tradere, ut non minorem curam in explanandis latinis scriptoribus impendant; quorum etiam scripta ad verbum ediscere memoriterque pronunciare discipulos jubent. Quin ipsa præcepta, plerumque brevissima, plurimè latinorum veterum locis adlatè confirmant: ut, ne tum quidem, quum aliquid præcipiunt, puerorum oculi ab illis exemplaribus avertantur. Hæc tamen tam assidua, tam diligens latinorum lectio cum latinæ linguæ præceptionibus conjuncta, latinitatis cognoscendæ spatia haud ità multum contrahit. Quid si præcepta silerentur? quid tum tandem futurum putatis? Nam Gallicæ quidem linguæ atque Hispanicæ (quo isti nituntur exemplo) dispar est ratio. Vocibus illæ ab Italica multum differunt, non multum sanè Syntaxi. Itaque cognosci voces est ferme satis: cognoscuntur autem non præcipiendo, sed legendo. At verò latina plurimum ab Italica & vocibus distat & Syntaxi. Syntaxis autem non in unius aut alterius, sed in omnium latinorum scriptis est longè latèque diffusa: ut propterea necesse sit, vel omnia illorum scripta ab unoquoque legi, ex iisque Syntaxin ipsam erui atque depromi, (quod & magni ingenii, & acerrimi judicii, & immensi laboris, & longissimi temporis est) vel præcepta (quibus universa Syntaxeos ratio brevissimè traditur atque explicatur) latinæ linguæ studioso cognoscenda. Utrum igitur malumus, incredibili temporis operæq; compendio ad latinæ linguæ cognitionem pueros pervenire: an improbo sanè labore per omnes latinitatis Auctores diu, & aut nullo, aut certè exiguo cum fructu vagari? Inest profectò, Florentini, quiddam in hac arte grammatica Geographiæ simillimum: cujus quidem discendæ duplex est via; altera longior ac difficilior, loca ipsa terrarum per se obire, eaque diligenter

genter

genter notare: altera brevior atque expeditior, eadem ab aliis obita ac notata loca in tabulis librisque descripta cognoscere. Atque illud quidem impigri multi solertesque viri fecerunt: qui, orbis regionibus peragratis, locorum descriptionem litteris prodiderunt: quorum sic nos itineribus laboribusque adjuvamus, ut jam Geographiam discere sedentes possimus. Immensa (quod non ignoratis) sunt artis grammaticæ spatia; *cujus* quidem, quemadmodum M. Tullius ait, (*) *penè infinita vis est atque materia*. Hunc tamquam orbem (*) *Cic. l. 1. de Orat. c. 10.* grammaticum, ejusque dispersas regiones atque oras plurimi industrii atque ingeniosi homines perlustrarunt; veteresque historicos, Oratores, Poetas, omnes denique latinos scriptores (ne Græcis quidem prætermisissis, ex quibus latini sunt) ad eundos sibi ac penitus cognoscendos existimaverunt. Ex hac diuturna ac laboris molestiæque plenissima peregrinatione tandem ad nos veluti postliminio redeuntes, tum universam rei rationem, tum singulas partes, omnia denique scitu dignissima ab se in longis illis itineribus animadverta, otiosis hominibus ac domis sedis descripserunt, quasdamque, si ita loqui fas est, Grammatico-graphicas tabulas, à se diligenter confectas ediderunt. Has cognoscere quantuli laboris, quam non diuturni temporis est, si cum illa omnium scriptorum perinvestigatione comparetur? Has igitur nos adolescentulis cognoscendas, ediscendasque proponimus. Isti Peregrinationum Auctores respuunt, adspernantur, rejiciunt: jubentque, vix pedibus ingredienti puerulos, vix vestigiis suis insistentes, impatientes laboris, cunctantes, timidos, rerum locorum atque hominum ignaros, ingenii viribus infirmos, tamquam è patrio littore novos quosdam Jasones, Vespucios, Columbos solvere, perque omnes Grammatici Orbis oras ac littora circumferri, & diu multumque jaçtari: unde quum se olim domum receperint, non aut Vellus quoddam aureum reportent, aut novas à se detectas regiones nuncient,

H

sed

sed eam grammatice doctrinam, notam jamdiu ac pervulgatam, quam domi parare facile ac brevi potuissent, ad nos senes jam facti, referant. Sed utri magis discentibus ac litteris consulamus; istine, qui unam latinorum lectionem probant, an nos, qui precepta cum lectione conjungenda esse existimamus, non est, opinor, obscurum. Hæc habui, Florentini, quæ pro Italicis scholis, & pro Italis grammatice artis Doctoribus contra novos obtrectatores disputarem. Utinam, qui omnium Italarum gratiam hoc mihi patrocinio comparaturum sperarem, non alicujus in me odium atque offensionem concitem. Erunt enim fortasse, qui ubi hanc à me pro veteribus atque domesticis institutis contentionem susceptam fuisse rescierint, totum hoc consilium meum improbent atque reprehendant: homines nimirum ex eorum numero, quibus vetera omnia præ recentibus, domestica ac nostra præ alienis ac peregrinis sordent. Quod si adiderit, equidem quod non omnibus satisfacere potuerim, molestè feram: sed illa me tamen re consolabor ac recreabo, quod sim usus vobis, cum attentis orationi meæ, tum, quod conjicere atque intelligere ex significatione vestra potui, sententiæ æquissimis. Tibi certe, Pontifex amplissime ac sapientissime, rem à me gratam profectò atque jucundam factam esse confido, qui ea linguæ latinæ præcepta, tibi olim puero in hoc ipso Lycæo tradita, ejusmodi fuisse ostenderim, ut meliora non sint postea à recentioribus magistris inventa; ac propterea tibi ad illa summa, quæ in omni doctrinarum genere consequutus es, properanti, nullam fuisse moram grammatice illis nostrorum hominum institutionibus adlatam. Dixi.

- (a) Inter cæteros, quorum sententiam de Grammaticæ præceptis latinè non tradendis, in hac Orationis parte refellimus, est Vincentius Gravina; cujus illa sunt in Orat. I, de Instaur. studiorum. - - *Atque ex his aliisque etatis aurea scriptoribus, quæ Augusti awo concluditur, carpenda sunt atque proferenda*

ferenda pueris faciliora . . . Porro in traditione præceptorum id meo iudicio peccatur in scholis maxime, quod quæ ad latinæ linguæ intelligentiam requiruntur, latinè præbentur; atque ita obscura per obscuriora panduntur. Etenim regula ad Auctorum sensus referandos instituta, ipsamet indigent eadem clavi, cujus usum è regulis petimus. Quid autem absurdius, quàm petere lucem à tenebris, & linguæ intelligentiam querere à præceptis, eadem lingua nondum intellecta perscriptis? . . . nihil gravius enim, nihil ærumnosius, quàm ediscere prorsus ignota &c. Eadem apud sexcentos, qui sibi sapere videntur, repetita invenies.

(b) Audiatur idem in eadem Oratione Gravina: - - statim, inquit, ut puer flexiones nominum ac verborum simul cum aliis Grammaticæ rudimentis memoriæ mandaverit, ad scriptores est adducendus; eique, ut nobis olim discantibus mos erat, præbendus in primis Ludovici Vives nitidissimus atque utilissimus exercitationum libellus. - -

(c) Prodiit hic liber primùm Salmanticæ An. 1611. hoc titulo - - Janua linguarum, seu modus maxime ad commodatus, quo patefit aditus ad omnes linguas intelligendas . . . Industriâ Patrum Hibernorum Soc. JESU, qui in Collegio, ejusdem Nationis, Salmantica degunt, in lucem edita. - - Auctor ejus præcipuus fuit Guilielmus Bateus; de quo vide Philippum Alegambem in Bibliothecâ script. Soc. JESU. Hunc librum Scioppius in Italiam adtulit, & edendum An. 1628. Mediolani curavit, inscriptum *Mercurius bilinguis*: Cujus Hispanicam interpretationem Alexander Tassonus, Virginius Cæsarinus, Guillelmus Moons Italicam fecerant. De qua tota re vide libellum Hostilii Contalgeni, editum Florentiæ apud Franciscum Honuphrium An. 1672. De Scioppii autem ambitione videantur Alberti de Albertis Vindiciæ c. 14. §. 7. n. 119.

(d) De Præceptis Grammaticis, præter cæteros, ita etiam sentit, in eadem Oratione Gravina. - - Quibus addiscendis assumitur tempus, longè utiliùs atque jucundiùs in vocabulorum explanatione, ac bonorum Auctorum interpretatione traducendum. Etenim præceptis magis ad scribendum, quàm ad intelligendum utimur: stultum est autem irretire præceptis ignorantem adhuc vocabulorum sensum & usum, qui legendis tantum adripitur explicandisque scriptoribus.